

Nr 10.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående överlåtelse till lantförsvaret av visst område av förra kronofogdebostället $\frac{5}{8}$ mantal Kvarnberga nr 1 i Åkers socken av Södermanlands län; given Stockholms slott den 30 december 1916.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över lantförsvarsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen medgiva,

att ett i statsrådsprotokollet omförmält område om 3 hektar 83 ar av det under domänstyrelsens förvaltning stående förra kronofogdebostället $\frac{5}{8}$ mantal Kvarnberga nr 1 i Åkers socken av Södermanlands län må, mot den ersättning Kungl. Maj:t kan bestämma eller efter motsvarande nedskrivning i statens domäners fond, den 14 mars 1917 överlätas till lantförsvaret för att användas såsom plats för uppförande av nya arbetarbostäder vid Åkers krutbruk.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

B. B. E. Mörcke.

*Utdrag av protokollet över lantförsvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den
30 december 1916.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Efter gemensam beredning inom lantförsvars- och jordbruksdepartementen föredrog chefen för förstnämnda departement, statsrådet Mörcke, en av arméförvaltningens artilleridepartement gjord framställning om överlåtelse till lantförsvaret av ett område av förra kronofogdebostället $\frac{5}{8}$ mantal Kvarnberga nr 1 i Åkers socken av Södermanlands län samt yttrade därvid följande:

»Med anledning av därom gjord framställning anvisade Kungl. Maj:t genom särskilt brev den 23 september 1915 visst belopp för vidtagande av vissa nödvändiga förändringar vid Åkers krutbruk. Därvid avsågs visst belopp för uppförande av nya arbetarbostäder.

Framställning av styresmannen för Åkers krutbruk. Sedan artilleridepartementet härefter anmodat styresmannen för Åkers krutbruk att inkomma med förslag till plats för de nya arbetarbostäderna, anmälde styresmannen i skrivelse den 8 januari 1916, att

den enda plats, som kunde förordas, vore belägen å det under domänstyrelsens förvaltning stående f. d. kronofogdebostället ⁶ s mantal Kvarnberga nr 1, vilket gränsade intill det under artilleridepartementet lydande Rocksta kronohemman med Åkers krutbruk. Å sistnämnda hemman finnes visserligen två för ifrågavarande byggnader tänkbara platser, men båda synnerligen olämpliga. Å den ena måste till följd av markens sankta beskaffenhet dyrbara pålningsarbeten för byggnadsgrunderna verkställas, varigenom kostnaderna för dessa flera gånger om skulle komma att överstiga kostnaderna för ifrågasatt nyttjanderätt till annan kronans mark. Vidare skulle krutbrukets alla gamla och nya arbetarbostäder komma att förläggas i en enda grupp, vilket ur sanitär synpunkt ej vore att förorda. Slutligen skulle bostäderna komma alldeles inpå den till styresmannens bostad avdelade trädgården och nära gårdens corps de logis, vilket för alla parter störde trevnaden. Den andra platsen åter låge i närheten av ett landstormsförråd, som innehölle bland annat explosiva varor och måhända framdeles komme att utvidgas. Vidare gränsade densamma intill en skogsbacke, som omgäve ett par krutförråd. Då personalen ur säkerhetssynpunkt ej borde hava tillträde till nämnda område, skulle en dyrbar stängselanordning bliva av nöden. Slutligen skulle bostäderna komma mitt för och på kort avstånd från en större ladugård, vilket medförde sanitära nackdelar.

Platsen å Kvarnberga erbjöde icke någon av förenämnda olägenheter utan vore den lämpligaste ur såväl kostnads- som säkerhets-, sanitär, trevnads- och bekvämlighetssynpunkt.

Egendomen Kvarnberga vore enligt kontrakt den 7 juli 1899 av domänstyrelsen utarrenderad till F. A. Lindström för en tid av 20 år, räknat från den 14 mars 1901 till den 14 mars 1921. Enligt punkt 15 av kontraktet vore emellertid arrendatorn skyldig att, »där sådant för allmännyttigt ändamål å kronans vägnar fordrades, avstå egendomen tillhörig mark ävensom inkomstgivande lägenhet mot åtnjutande av minskning i arrendeavgiften, motsvarande den förlust honom tillskyndades». Någon uppgörelse med arrendatorn angående ersättning för den mark, som skulle avstås, hade dock icke kunnat träffas. Den fordrade ersättningen för området avstående under återstående arrendetiden eller 4,952 kronor i ett för allt, däri jämväl inräknat den arrendesumma, som skulle betalas till domänstyrelsen för området under nämnda tid, vore nämligen enligt yttrande av domänintendenten i Södermanlands län alltför hög.

Under åberopande av vad sålunda förekommit, hemställde styresmannen, att artilleridepartementet måtte för lantförsvarets räkning förvärva såväl ägande- som nyttjanderätten från och med den 14 mars 1916 till den för ifrågavarande ändamål av honom föreslagna marken, vilken funnes närmare angiven å styresmannens skrivelse närslutna dels »Beskrivning över område, avsett att upplåtas till Åkers krutbruk», dels ock »Utdrag av karta över alla ägorna till f. d. kronofogdebo-stället Kvarnberg», båda upprättade av förste lantmätaren Gustaf Indebetou, den förra den 11 december 1915 och det senare den 10 november samma år, samt utgjordes av ägofigurerna 57—60, 65—71, 75—79 samt del av 81 med en areal av tillhoppa 3 hektar 83 ar.

Styresmannen meddelade, att han avsett ägofigurerna 57—60 såsom plats för ny ångstation och för badhus, samt att den övriga marken skulle bereda utrymme för arbetarbostäder med uthus och kryddland efter samma grunder, som dittills tillämpats vid krutbruket.

Ortsmyndig-
heternas
yttranden.

Med anledning av styresmannens förenämnda framställning anhöll artilleridepartementet i skrivelse till domänstyrelsen den 18 januari 1916 om yttrande, huruvida och på vilka villkor styrelsen kunde vara villig att till departementet avstå ifrågavarande område.

På grund härav infortrade domänstyrelsen yttranden från arrendatorn, kronofogden i orten, vederbörande domänintendent samt Kungl. Maj:ts befallningshavande i Södermanlands län.

Arrendatorn förklarade sig därvid till alla delar vidhålla det av honom förut framställda ersättningsanspråket. Det omhandlade området tillhörde den bästa delen av egendomens jord. Beräkningen av avkastningen vore med hänsyn såväl härtill som till den ihållande dyrtiden icke för hög.

Kronofogden ansåge arrendatorns krav oskäligt stora och »skruvade».

Jämväl domänintendenten funne arrendatorns anspråk för högt tilltagna. Detta framginge därav, att då arrendeavgiften med byggnads-skyldighet belöpte sig till sammanlagt 825 kronor för år, skulle den fordrade ersättningen, 4,952 kronor, väsentligt överstiga sammanlagda arrendena för återstående arrendeperioden 1916—1921 eller 4,125 kronor. Efter avstående av omkring $\frac{1}{12}$ -del av åkerarealen skulle arrendatorn alltså hava återstående $\frac{11}{12}$ -delar av åkern arrendefritt och därtill ett litet kapital. Flera delar av egendomen vore lika goda som den ifrågavarande. Enligt domänintendentens uppfattning skulle en ersättning av i ett för allt 2,000 kronor täcka den förlust, som tillskyndats arren-

datorn. Då emellertid denne enligt arrendekontraktet redan ingått på att ersättningen skulle utgå i form av årligt arrendeavdrag, ansåge domänintendenten, med hänsyn tagen därtill att området utgjordes av besådd och gödslad träda, att avdraget borde bestämmas antingen till 800 kronor det första året — på grund av förluster därunder — och 400 kronor för vart och ett av de följande eller och med 500 kronor för varje år.

Även Kungl. Maj:ts befallningshavande ansåge den av arrendatorn fordrade ersättningen vara alltför hög för att från kronans sida bära medgivas. Vid sådant förhållande borde ersättningens bestämmande lämpligen uppdragas åt skiljemän, därest denna utväg av arrendatorn godtoges. I annat fall syntes annan utväg ej finnas än att viss ersättning bleve arrendatorn erbjuden, varefter det stode honom fritt att i händelse av missnöje instämna kronan till vederbörlig domstol för att få ersättningsanspråket rättsligen prövat. Kungl. Maj:ts befallningshavande hade för sin del icke något att erinra mot, att domänintendentens förslag godkändes såsom anbud från kronans sida.

Med överlämnande av de sålunda infordrade yttrandena anförde domänstyrelsen i skrivelse till artilleridepartementet den 10 mars 1916, att styrelsen för sitt vidkommande ej hade något att erinra mot, att ifrågakommande område nu övertoges av landtförsvaret, under förutsättning att området vore för det angivna ändamålet nödigt och oförtövat behövde tagas i anspråk; och syntes den av domänintendenten föreslagna, av Kungl. Maj:ts befallningshavande tillstyrkta ersättningen till arrendatorn för områdets avstående för tiden till den 14 mars 1921 vara fullt tillräcklig och kunna fastställas. Om, såsom av handlingarna syntes vara avsett, området toges i anspråk med stöd av 15:de punkten i gällande arrendekontrakt, borde emellertid ärendet underställas Kungl. Maj:ts prövning. Skulle till följd av ärendets brådskande natur det anses vara tillfyllest för närvarande att få dispositionsrätt till området endast för nu löpande arrendeperiod, ville styrelsen erinra, att härför erfordrades överenskommelse med arrendatorn, men att på grund av vad i ärendet förekommit, uppgörelse i godo ej syntes vara att räkna med. I varje fall hölle styrelsen före, att domänfondens avkastning av egendomen för nu löpande arrendetid ej borde minskas genom områdets upplåtande för annat ändamål, än styrelsen hade att företräda, på grund varav styrelsen ville göra framställning därom, att arrendenedsättning, som kunde ifrågakomma, ersattes domänfonden.

Domänstyrelsens
yttrande.

Artilleride-
partementets
skrivelse den
23 mars 1916.

Uti underdånig skrivelse den 23 mars 1916 har artilleridepartementet, med överlämnande av samtliga till ärendet hörande handlingar, anfört, att departementet i likhet med styresmannen för krutbruket ansåge, att någon lämplig plats för uppförande av ifrågavarande arbetarbostäder icke funnes å krutbrukets mark, att den lämpligaste platsen för desamma vore det av styresmannen föreslagna området på Kvarnberga ägor, samt att det i anledning därav vore nödvändigt, att detta område snarast möjligt överlämnades till lantförsvaret.

Med tillämpning av 15:de punkten i arrendekontraktet torde arrendatorn, därest Kungl. Maj:t prövade skäligt, att området för angivna ändamålet skulle överlämnas till lantförsvaret, vara skyldig avträda desamma mot av Kungl. Maj:t fastställd gottgörelse, att utgå i form av nedsättning av arrendeavgiften.

Mot den av myndigheterna föreslagna ersättningen till arrendatorn hade artilleridepartementet intet att erinra.

Med anledning av vad sålunda blivit anfört, hemställde artilleridepartementet, att Kungl. Maj:t måtte förordna, att ifrågavarande under domänstyrelsens förvaltning stående område om 3 hektar 83 ar av förra kronofogdebostället $\frac{5}{8}$ mantal Kvarnberga nr 1 skulle ofördröjligen överlämnas till lantförsvaret, samt därvid fastställa den arrendatorn av bostället F. A. Lindström tillkommande ersättning för områdets avstående till 2,000 kronor i ett för allt, att utgå från anvisade medel till arbetarbostäderna i fråga, mot skyldighet för arrendatorn att fortfarande till domänstyrelsen erlægga hela den kontraherade arrendeavgiften, eller om ersättningen jämlikt punkt 15 i arrendekontraktet skulle utgå i form av minskning i arrendeavgiften, bestämma sådan minskning till 800 kronor för första och 400 kronor för ett vart av de återstående fyra arrendeåren eller ock till 500 kronor för varje av de fem åren. Skulle Kungl. Maj:t anse, att den arrendeminskning, som härigenom uppkomme för domänfonden, skulle ersättas, föresloge departementet, att ersättningen finge utgå av de medel, som anvisats för uppförande av arbetarbostäderna.

Artilleride-
partementets
skrivelse den
28 augusti
1916.

Uti underdånig skrivelse den 28 augusti 1916 har artilleridepartementet, under framhållande av att den avsedda ökningen av krutbrukets tillverkningsförmåga ej kunde anses betryggad förrän de erforderliga arbetarbostäderna blivit utförda, förnyat sin framställning om förenämnda områdes överlämnande till lantförsvaret. Överlämnandet syntes lämpligen böra ske den 14 mars 1917, då ytterligare ett arrendeår tilländagått.

Beträffande den arrendatorn tillkommande ersättning för mistning av området under återstående fyra arrendeår föresloge departementet, att sedan arrendatorn numera fått tillgodogöra sig avkastningen för år 1916, ersättningen måtte bestämmas till minskning av arrendeavgiften med 400 kronor för vart och ett av återstående fyra arrendeår. Departementet hade icke något att erinra däremot, att nämnda arrendeminskning ersattes domänfonden av de för ifrågavarande arbetarbostäders uppförande anvisade medel.

Uti ett den 22 september 1916 avgivet utlåtande har vederbörande provinsialläkare, vilken på anmodan av styresmannen för krutbruket verkställt undersökning angående den ur sanitär synpunkt lämpligaste platsen för de nya arbetarbostäderna, förklarar de båda områdena å Rocksta kronohemman för ändamålet mindre lämpliga. Områdena hade nämligen ett alltför sankt läge i förhållande till den förbifytande Rockstaån och vore belägna intill en större ladugård med gödselupplag, varifrån terrängen sluttade ned mot områdena. På grund av terrängförhållandena måste dessutom kloakavloppet från dessa utmynna i Rockstaån ovanför den plats, där familjerna i de äldre arbetarbostäderna toge vatten till tvätt och andra behov. Slutligen skulle de nya bostäderna komma att ligga alltför nära de gamla. Det kunde nämligen icke vara lämpligt att utan tvingande skäl sammanföra allt för många bostäder i ett enda komplex. Att detta ej skulle bliva litet, framginge därav, att de gamla bostäderna beboddes av 48 familjer med 185 medlemmar ock att de nya vore avsedda för 42 familjer med antagligen lika många medlemmar.

Den å Kvarnberga kronohemman föreslagna byggnadsplatsen ansåge provinsialläkaren däremot för ändamålet lämplig. Den hade ett mycket sunt läge, högt belägen som den vore och omedelbart intill skog. Vidare vore avdikningsförhållandena synnerligen gynnsamma, så att kloakvattnet kunde utan svårighet avledas nedanför alla bebyggda platser vid samhället. Slutligen vunnes den fördelen, att krutbrukets arbetarbostäder bleve uppdelade i två fullt skilda grupper på lämpligt avstånd från varandra, vilket vid eventuellt utbrytande epidemier och ur hälsovårdssynpunkt i övrigt icke kunde nog uppskattas.

Då av den i ärendet förebragta utredningen framgår, att någon lämplig plats för uppförande av de nya arbetarbostäderna icke finnes å den mark, som för närvarande disponeras av krutbruket, medan däremot det av myndigheterna föreslagna området å Kvarnberga ägor är

Yttrande av
provinsial-
läkaren i
orten.

Departements-
chefen.

ur alla synpunkter härför lämpligt, torde detta senare område böra för ändamålet tagas i anspråk. Framställning torde därför böra göras till riksdagen om detsammes överlämnande till lantförsvaret. Överlämnandet torde böra ske den 14 mars 1917 och mot den ersättning Kungl. Maj:t kan bestämma eller efter motsvarande nedskrivning i statens domäners fond.

Beträffande den arrendatorn av Kvarnberga tillkommande ersättningen för områdets avstående har någon överenskommelse icke kunnat träffas. I likhet med artilleridepartementet håller jag före, att såsom skäligen ersättning bör erbjudas arrendatorn en minskning i arrendeavgiften med 400 kronor för vart och ett av de återstående fyra arrendeåren. Skulle arrendatorn icke härmed åtnöjas, tillkommer honom att draga ersättningsfrågan under domstols prövning.

Därest ersättning finnes böra beredas domänfonden för den minskning i arrendeinkomst, som uppstår genom områdets överlåtande till lantförsvaret före arrendetidens utgång, torde denna ersättning lämpligen få utgå från de medel, som anvisats för arbetarbostädernas uppförande.

På grund av vad sålunda anförts, får jag hemställa, det täcktes Eders Kungl. Maj:t föreslå riksdagen medgiva,

att ovan omförmälda område om 3 hektar 83 ar av det under domänstyrelsens förvaltning stående förra kronofogdebostället $\frac{5}{8}$ mantal Kvarnberga nr 1 i Åkers socken av Södermanlands län må, mot den ersättning Kungl. Maj:t kan bestämma eller efter motsvarande nedskrivning i statens domäners fond, den 14 mars 1917 överlätas till lantförsvaret för att användas såsom plats för uppförande av nya arbetarbostäder vid Åkers krutbruk.»

Till denna, av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle till riksdagen avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Axel Westin.